

Damir Tulić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci – Odsjek za povijest umjetnosti

Dva kipa Giovannija Marchiorija u Zadru

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 1. 3. 2007. – Prihvaćen 30. 9. 2007.

UDK 73 Marchiori, G.
73–035.3

Sažetak

U Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru čuvaju se dva drvena kipa koji prikazuju svetog Petra i Pavla, a potječu iz Katedrale svete Stošije. Skulpture su izrađene od više komada lipova drveta spojenih lijepljenjem, te su presvučene finim slojem polirane i patinirane krede. Na temelju specifičnosti oblikovanja i stila, kao i kvalitete izrade, zadarske je kipove moguće pripisati mletačkom kiparu Giovanniju Marchioriju (Caviola d'Agordo, 1696. – Treviso, 1778.). Izrazita je sličnost tih skulptura s onima Presvetog Trojstva između dva anđela adoranta u oratoriju Pezzana u Carpendeo di Mestre, potom s onima svetih Gervazija i Protazija na glavnom oltaru Župne crkve u Corba-

neseu te s kipom Uskrslu Krist pred Marijom Magdalenom iz Crkve svete Marije u Berlinu i konačno kipom svetog Petra s glavnog oltara crkve Santa Maria Della Pietà u Veneciji. Kipovi svetog Petra i Pavla pokazuju izrazite stilsko-oblikovne analogije sa spomenutim Marchiorijevim djelima, nastalima tijekom prve polovice pedesetih godina 18. stoljeća, pa ih valja datirati baš u to razdoblje. Oni, k tome, uz druga djela vrhunskih venecijanskih kipara *settecenta* svjedoče o Zadru koji, kao glavni grad Dalmacije, tijekom 18. stoljeća ima sredstva i ambiciju naručivati vrhunske umjetnine mletačke produkcije.

Gljučne riječi: *Giovanni Marchiori, kipovi svetih Petra i Pavla, SICU Zadar, sredina 18. stoljeća, drvo*

U Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru čuvaju se dva drvena kipa koji prikazuju svetog Petra i Pavla.¹ Riječ je o djelima mletačkog *settecenta* koja potječu iz zadarske Katedrale svete Stošije. Poslije Drugog svjetskog rata, prilikom većih restauratorskih zahvata u Stolnoj crkvi,² kipovi su uklonjeni, te su svoje mjesto našli u SICU-u, što je otvorena 1976. godine. Izvorna ubikacija kipova u Katedrali, prije sveobuhvatnih radova na njezinoj barokizaciji koje je osamdesetih godina 18. stoljeća proveo zadarski nadbiskup Ivan Carsana, ne može se sa sigurnošću utvrditi. U rukopisu vizitacije nadbiskupa Mate Karamana iz 1746. godine zabilježeno je da se na ciboriju nad glavnim oltarom u Katedrali nalazi gotičko raspelo, a da su na lezenama nad stupovima glavnog broda Moronzonovi kipovi apostola.³ Skulpture svetog Petra i Pavla se ne spominju, pa se može pretpostaviti da se tada još nisu nalazile u crkvi. One su najvjerojatnije izvorno ili prilikom uređivanja unutrašnjosti Katedrale u doba nadbiskupa Carsane (1780.–1782.) bile postavljene na lezene do glavnog oltara, a tamo ih zatječemo i na fotografijama s početka 20. stoljeća.

Kipovi *Sveti Petar* i *Sveti Pavao* restaurirani su 1971.–1972. godine.⁴ Tom je prigodom bilo utvrđeno da su izrađeni od više komada lipova drveta spojenih lijepljenjem te presvučeni finim slojem polirane i patinirane krede.

Fortuna critica tih kipova relativno je bogata, te se u njoj često spominje njihova kvaliteta, premda su u starijoj litera-

turi bili pogrešno navedeni kao prepravljeni gotički kipovi poistovječeni s onim Moronzoneovima.⁵ Ivo Petricioli 1980. u katalogu SICU-a donosi njihov kraći opis,⁶ a 1987. godine u *Prošlosti Zadra*⁷ spominje i intervenciju nadbiskupa Carsane na ciboriju, koji je dobio krov blago svinutih bridova, te je na njega bio postavljen kip *Uskrslu Krist* venecijanskoga kipara Francesca Zottija. Za kipove svetog Petra i Pavla isti autor navodi da su »nastali tom prigodom, vjerojatno rukom spomenutog majstora«.⁸ Kipovi se spominju i u katalogu *Sjaj zadarskih riznica*⁹ te u novom katalogu Stalne izložbe crkvene umjetnosti kao »dva veća drvena kipa svetog Petra i Pavla, visokih umjetničkih osobina, koja nisu još atribuirana«.¹⁰

Na temelju specifičnosti oblikovanja i stila, kao i kvalitete izrade, zadarske kipove svetih Petra i Pavla treba povezati s mletačkim kiparom Giovannijem Marchiorijem (Caviola d' Agordo, 1696. – Treviso, 1778.). Iako je riječ o umjetniku prilično osobena stila, Marchiori je jedan od nositelja klasičističke struje u mletačkom kiparstvu *settecenta*. Izrađene u drvu, kamenu i mramoru, njegove su skulpture varirale od potpuno istančanog interpretiranja antičkih uzora, gotovo arheološkog klasicizma, do slobodno shvaćenih herojskih i monumentalnih ostvarenja.¹¹ Stoga su kiparevu opusu vrlo često djela bila dodavana i oduzimana, a tek su se nedavno počele jasnije ocrtavati vjerodostojne konture kataloga. Dugo je smatrano da je Marchiori, zato što je rođen u Cavioli d' Agordo kraj Belluna, učio u radionici poznatog bel-

Giovanni Marchiori, *Sveti Petar*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar

Giovanni Marchiori, St. Peter, Permanent Exhibition of Religious Art, Zadar

Giovanni Marchiori, *Sveti Pavao*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar

Giovanni Marchiori, St. Paul, Permanent Exhibition of Religious Art, Zadar

luneškog drvorezbara i kipara Andree Brustolona (Belluno, 1662. – 1732.). No, arhivski podaci govore da je već 1708. u Veneciji, u radionici Giuseppea Fanolja.¹² Smatra se da je na oblikovanje specifičnog Marchiorijeva načina mogao najviše utjecati Giuseppe Torretto (Pagano kod Trevisa, 1664. – Venecija, 1743.) »monumentalnom snagom građenja skulpture, kao i u nijansiranju planova i komponiranja reljefa«, dok se Antonio Gai (Venecija, 1686. – 1769.) i Antonio Corradini (Venecija, 1688. – Napulj, 1752.) spominju kao uzori za eleganciju draperije i za složeno bogatstvo kompozicije.¹³

Premda su se tijekom recentnih istraživanja pronašle arhivske vijesti o Marchiorijevoj djelatnosti u Veneciji, poput izrade anđela za zvonik crkve San Giorgio Maggiore iz 1727. godine, ili ukrasa na duždevoj lađi koju je naručio Senat 1733., što svjedoči o »kiparevoj fami među skulptorima u

drvu«,¹⁴ do 1737. nemamo njegova potpisanog, datiranog i sačuvanog djela. Massimo De Grassi u to razdoblje datira dva manja raspela, prvo iz jedne privatne zbirke, a drugo iz crkve San Nicolò u Frassenè Agordino te drvenu signiranu, ali ne i datiranu bistu Adonisa. Autor kod tih djela prepoznaje ruku mladog kipara čiji se klasicizam još nije u potpunosti razvio.¹⁵

Za Marchiorijev su opus ključna dva mramorna kipa u Župnoj crkvi svetog Servula u Bujama što prikazuju svete Servula i Sebastijana. Oni su potpisani i datirani u 1737. godinu.¹⁶ Sljedeće godine nastaju kipovi sv. Alessija i sv. Giuliane Falconieri za servitsku crkvu u Veneciji, danas u Župnoj crkvi u Fratta Polesine.¹⁷ Među najhvaljenija Marchiorijeva djela ubraja se dekoracija vratnica ormara s 24 reljefa na kojima je prikazan život i čuda svetog Roka u Scuola Grande di San

Giovanni Marchiori, *Adonis*, privatna zbirka, Italija
Giovanni Marchiori, Adonis, Private collection, Italy

Rocco u Veneciji kao i kipovi pod pjevalištem crkve posvećene istom svecu. Riječ je o *Davidu* i *Sv. Ceciliji*, koje je kipar izradio 1741.–1743. godine.¹⁸ Reljefe iz Scuola Grande di San Rocco publicirao je u bakropisu Giorgio Fossati već 1751., kao ilustracije uz *Vita del gloriosso San Rocco*.¹⁹ U drugoj polovici četrdesetih godina 18. stoljeća nastaju brojna umjetnikova djela, poput oltara s kipovima Presvetog Trojstva s dva anđela u Oratoriju Pezzana u Carpenedu di Mestre, a krajem istog desetljeća i kipovi svetih Gervazija i Protazija na glavnom oltaru Župne crkve u Corbaneseu.²⁰ Godine 1750. kardinal Angelo Marija Querini naručuje mramornu grupu *Uskrsli Krist pred Marijom Magdalenom* za berlinsku Crkvu svete Hedvige, danas u Crkvi svete Marije u Berlinu. Godine 1753. skulptor izrađuje kip svetog Petra za glavni oltar venecijanske crkve Santa Maria della Pietà.²¹ Marchiori 1756. postaje član mletačke Akademije, a krajem pedesetih seli svoju radionicu u Treviso. Uprkos tomu on i tijekom šezdesetih godina ostvaruje radove u Veneciji, poput kipova na fasadi Crkve svetog Roka.²²

Iako je poprsje Adonisa kiparev mladenački rad i ono tipološkim detaljima nije sasvim sukladno zadarskim kipovima, značajno je jer pokazuje način majstorove modelacije u drvu.

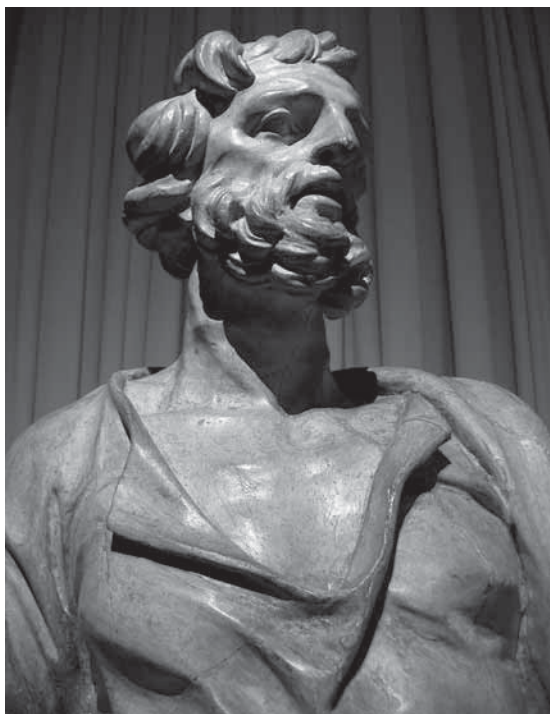
Već je ovdje izražena Marchiorijeva zanatska vještina: površine su zaglađene, fizionomija je pojednostavnjena. Naročito je sugestivno oblikovanje nešto predimenzioniranih očiju, »podcrtanih« odlučno modeliranim kapcima, jakim lukom obrva i visokim čelom. Izražena je i majstorova sklonost usredotočivanju na cjelinu skulpture te podređivanje detalja ukupnom efektu, što se najbolje uočava u uvojcima kose, jednako plastično zamišljenima i izvedenima poput onih na bradi i kosi zadarskog svetog Petra. Da je u slučaju *Adonisa* zaista riječ o »mladenačkom radu«, govori i njegova sličnost s kipom svetog Sebastijana u Bujama, gdje su muskulatura i fizionomija jednako mekane i pojednostavnjene. Dva drvena raspela manjih dimenzija iz istog razdoblja iskazuju slične karakteristike, što se najbolje vidi na kontrastu između glatke površine muskulature i oštro rezane perizome. Kipovi u Bujama iz 1737. godine pokazuju snažnu prisutnost klasicizma, no onog profinjenog, snažno obilježenog majstorovim individualizmom. Vrlo elegantna i prirodno impostirana figura svetog Servula, kao i izvijena linija tijela svetog Sebastijana svjedoče o poetici drukčijoj od snažnih kubnih formi razvijenih u Marchiorijevu opusu nastalom četrdesetih godina 18. stoljeća. Proslavljeni drveni reljefi u Scuola Grande di San

Giovanni Marchiori, *Bog Otac*, Oratorio Pezzana, Carpende di Mestre
Giovanni Marchiori, God the Father, Oratorio Pezzana, Carpende di Mestre

Giovanni Marchiori, *Sveti Pavao*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, detalj
Giovanni Marchiori, St. Paul, Permanent Exhibition of Religious Art, Zadar, detail

Giovanni Marchiori, *Sveti Petar*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, detalj
Giovanni Marchiori, St. Peter, Permanent Exhibition of Religious Art, Zadar, detail

Giovanni Marchiori, *Sveti Petar*, Santa Maria della Pietà, Venecija, detalj
Giovanni Marchiori, St. Peter, Santa Maria della Pietà, Venice, detail

Giovanni Marchiori, *Sveti Pavao*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, detalj
Giovanni Marchiori, St. Paul, Permanent Exhibition of Religious Art, Zadar, detail

Rocco zamišljeni su »slikarski«, sa široko shvaćenim pejzažima, arhitektonskim ambijentima s narativnim prizorima, u koje Marchiori impostira svoje likove u rasponu od formalne rezbarije do majstorski rezane površine izlomljene u raznim kutovima. U reljefu *Sveti Rok liječi okužene* javlja se poluležeći lik bolesnika, fizionomijskih osobina i draperije čiji se tretman podudara s onim *Svetog Petra* iz Zadra. Istovremeno, jedan od likova na reljefu *Sveti Rok dijeli svoje bogatstvo siromasima* svojom je impostacijom i sličnošću draperije, takoreći, reljefna projekcija istog kipa iz Zadra.

Nadalje, u reljefu *Svetog Roka i Gotharda posjećuje anđeo* u Gothardovu se profilu prepoznaje jednaka fizionomijska oštrina poput one kod *Svetog Petra*. Istovremeno nastale mramorne skulpture Davida i svete Cecilije u obližnjoj Svečevoj crkvi progovaraju donekle drugačijom retorikom, gotovo bizarnom akademskom perfekcijom. Iako su na prvi pogled bliske klasicizmu kraja 18. stoljeća, ove dvije vrhunske skulpture treba shvatiti kao osebujno Marchiorijevo remek-djelo.²³

U drugoj polovici četrdesetih godina 18. stoljeća nastaje Marchiorijev oltar s kipovima *Presveto Trojstvo između dva anđela*

adoranta u Oratoriju Pezzana u Carpendeo di Mestre. Visoka je sličnost lica, posebice profila Boga Oca s onim svetog Pavla iz Zadra. Usprkos razlici u mediju, odnosno razlici u obradi kamena i drva,²⁴ riječ je o gotovo identičnoj izvedbi cjeline, kao i detalja fizionomije. Sumarnija izrada zadarskih kipova ne govori o njihovoj slabijoj kvaliteti. Štoviše, čini se da ona stvara dojam obuzdane energije koja je na rubu pretvaranja u snažan pokret u prostoru. Stoga ti kipovi podsjećaju na smjelo i nadahnuto oblikovane *bozzette* velikih dimenzija.

U istom vremenu kada i kipovi iz Carpeneda nastaju i simetrično postavljeni kipovi svetih Gervazija i Protazija na glavnom oltaru Župne crkve u Corbaneseu. Oni pokazuju najviše sličnosti sa zadarskima u impostaciji i u nabiranjima draperije. Jednako neobično oštro »poligonalno« rezanje draperije na prsima svetoga Gervazija sukladno onom na kipu svetog Petra, kao i vertikalni pad tunike, ravno odrezane ispod koljena te njezino »opletanje« oko nogu specifično je za mletačkoga kipara agordinskog porijekla. Treba zamijetiti i posebnost tjelesne građe Marchiorijevih likova, koji su snažni, izrazito izduženih, jakih nogu u odnosu na kratak i masivan torzo, na koji se obično nastavlja izduženi vrat i

Giovanni Marchiori, *Sveti Gervazije*, župna crkva, Corbanese
 Giovanni Marchiori, *St. Gervasius*, *Parish church*, *Corbanese*

Giovanni Marchiori, *Sveti Protazije*, župna crkva, Corbanese
 Giovanni Marchiori, *St. Protasius*, *Parish church*, *Corbanese*

nešto poddimenzionirana glava.²⁵ Zadarski kipovi pokazuju navedene osobine, baš poput kipa *Uskršli Krist pred Marijom Magdalenom* (1750.) iz Crkve svete Marije u Berlinu. Konačno, kip svetog Petra iz 1753. godine, s glavnog oltara crkve Santa Maria Della Pietà u Veneciji, vrlo je sličan Marchiorijevu prikazu istog sveca u Zadru. Na oba je djela gotovo identično prikazana muskulatura napetih mišića vrata, prsiju i ekstremiteta, kao i čitav niz drugih detalja.

Kako se zadarski kipovi ne spominju u rukopisu vizitacije iz 1745. godine te pokazuju izrazite stilsko-oblikovne analogije s Marchiorijevim djelima nastalima tijekom prve polovice

pedesetih godina 18. stoljeća, moguće ih je datirati baš u to razdoblje.

Prisutnost djela još jednoga značajnoga kiparskog imena venecijanskog *settecenta*, poput Giovanni Marchiorija, uz djela Antonija Corradinija, Paola GropPELLIJA, Francesca Cabianche, Giuseppea Torretta, Alvisea Tagliapietre i Giovanni Marije Morlaitera, svjedoči o sredini koja je imala sredstva i ambiciju naručivati vrhunske umjetnine mletačke produkcije. Riječ je, dakako, o gradu koji je i preko reprezentativne sakralne skulpture želio istaknuti svoje prvenstvo u odnosu na druge dalmatinske gradove, po uzoru na glavni grad Serenissime.

Bilješke

- 1
Dimenzije oba kipa su: 178 x 47,5 x 36,5 cm.
- 2
IVO PETRICIOLI, Katedrala Svete Stošije – Zadar, Zadar, 1985., 19.
- 3
ISTI (bilj. 2), 18.
- 4
Arhiv SICU-a, Registar za godinu 1971.–1972. Skulpturu svetog Petra popravio je u Zadru restaurator Mario Kotlar, a kip svetog Pavla restaurator Ivan Tomljanović. Tom prigodom izvršena je dezinfekcija i konzervacija drva, potom je skinut naknadni premaz gustom uljanom bojom, zatvorene su pukotine na spojevima drva i retuširan kredni sloj. Slomljeni ključevi svetog Petra su popravljani, a djelomično su nadomješteni i izgubljeni čuperci na kosi obaju svetaca.
- 5
CARLO CECHELLI, Zara (Catalogo delle cose d' arte e antichità d' Italia), Roma, 1932., 26.
- 6
IVO PETRICIOLI, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 1980., 148.
- 7
IVO PETRICIOLI, u: RAUKAR, PETRICIOLI, ŠVELEC, PERIČIĆ, *Prošlost Zadra*, vol. 3, Zadar, 1987., 553.
- 8
Francesco Zotti je autor drvenoga polikromiranoga kipa svetog Dominika, što ga je izradio za bivšu Dominikansku crkvu u Zadru.
- 9
MILJENKO DOMLJAN, IVO PETRICIOLI, PAVUŠA VEŽIĆ, *Sjaj zadarskih riznica, Sakralna umjetnost na području Zadarske biskupije od IV. do XVIII. stoljeća*, katalog izložbe, Zagreb, 1990. (kat. jedinica 277), 344.
- 10
IVO PETRICIOLI, Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, Zadar, 2004., XVI., 130.
- 11
MASSIMO DE GRASSI, Giovanni Marchiori appunti per una lettura critica, u: *Saggi e memorie di storia dell' arte*, 21 (1997.), 125–155.
- 12
MASSIMO DE GRASSI (bilj. 11), 126–127.
- 13
CAMILLO SEMENZATO, La scultura veneta del Seicento e del Settecento, Venezia, 1966., 60.
- 14
PAOLA ROSSI, Per gli inizi di Giovanni Marchiori scultore in legno: note d' archivio, u: *Per l' arte da Venezia all' Europa. Studi in onore di Giovanni Maria Pilo II. Da Rubens al contemporaneo*, Mariano del Friuli, 2001., 489–490.
- 15
MASSIMO DE GRASSI, Giovanni Marchiori a intaglio e scultura: appunti sugli esordi, u: *Arte Veneta*, 59 (2002.), 161–164.
- 16
Za kipove u Bujama vidi: CAMILO SEMENZATO (bilj. 13), 133; B. BAISSERO – R. BARTOLI, Buje tra storia e fede, Trieste, 1984., 76; ANTONIO ALISI, Istria città minori, Trieste, 1997., 28; RAD-MILA MATEJČIĆ, Barok u Istri i Hrvatskom Primorju, u: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 507; RADOSLAV TOMIĆ, Barokno kiparstvo Istre, Kvarnera i Dalmacije, u: IGOR FISKOVIĆ (ur.), *Tisuću godina hrvatskog kiparstva*, 1997., 277.
- 17
ANDREA BACCHI, Giovanni Marchiori, u: ANDREA BACCHI (ur.), *La Scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, Roma, 2000., 745–747.
- 18
PAOLA ROSSI, La attività di Giovanni Marchiori per la Scuola di San Rocco, *Arte Veneta*, 26 (1982.), 262–267.
- 19
MASSIMO DE GRASSI (bilj. 11), 137–138.
- 20
SIMONE GUERRIERO, Nuove proposte per Giovanni Marchiori (1696 – 1778), u: JANEZ HÖFFLER (ur.), *Francesco Robba and Venetian Sculpture of Eighteenth Century*, Ljubljana, 2000., 125–136.
- 21
ANDREA BACCHI (bilj. 17), 746.
- 22
PAOLA ROSSI, Lavori Settecenteschi per la Chiesa di San Rocco: la decorazione della sagrestia e le sculture della facciata, *Arte Veneta*, 35 (1981.), 226–236.
- 23
CAMILLO SEMENZATO (bilj. 13), 61.
- 24
SIMONE GUERRIERO (bilj. 20), 130. Kipovi u Carpendeu di Mestre su mramorni, a zadarski su drveni. Skulpture iz oratorija teško su oštećene 1990. i 1998. vandalskim činom sotonističkih sekti.
- 25
Na takav su način koncipirane skulpture anđela adoranata u Sant' Abondio di Fiera, u oratoriju Pezzana u Carpendeu di Mestre, skulpture *Krist pred Magdalenom* u Crkvi svete Marije u Berlinu, kipovi svetih Gervazija i Protazija u Župnoj crkvi u Corbaneseu, skulpture Saturna i Kibebe u Nymphenburgu.

Summary

Damir Tulić

Two Statues by Giovanni Marchiori in Zadar

In the Permanent Exhibition of Religious Art in Zadar there are two statues representing *St. Peter* and *St. Paul* that originate from the Cathedral of St. Anastasia. They are made of several pieces of lime-tree that are glued together and covered with a fine layer of polished and patinated chalk. The specific characteristics of form and style, as well as the elevated quality of execution, suggest that the sculptures from Zadar should be attributed to the Venetian sculptor Giovanni Marchiori (Caviola d'Agordo 1696 – Treviso 1778). This hypothesis is corroborated by their remarkable similarity with the group of the *Holy Trinity between the Two Adoring Angels* from Carpenedo di Mestre, statues of *St. Gervasius* and *St. Protasius* situated on the high altar in the Parish church in Corbanese, the *Resurrected Christ Appearing to St.*

Mary Magdalene from the church dedicated to the Virgin in Berlin and, finally, with the statue of *St. Peter* in the Venetian church Santa Maria Della Pietà. Since all these works by Marchiori date back to the first half of the sixth decade of the 18th century, it is quite possible that the statues from Zadar were executed in the same period. Together with other works of the best Venetian sculptors of the *Settecento* present in the churches of Zadar, they testify to the remarkable means and ambition of the donors living in the Dalmatian capital in the 18th century.

Keywords: Giovanni Marchiori, statues of St. Peter and St. Paul, Permanent Exhibition of Religious Art in Zadar, the middle of the 18th century, wood